

וכל מצותיך אמת

על מועדי השנה

שער חודש אלול

תדפיס

קצא' 19 - מכתב ברכה לראש השנה מהרבי הר"י - בפרסום ראשון

נכתב בס"ד ע"י: שאול סילם

וכל מצותיך אמת - על מועדי השנה

-

שער חודש אלול

לרפואה השלמה ולזכות:

התינוקת אסתר תהילה בת רחל תחי'

הרה"ח ר' גבריאל בן בת-שבע יח'

מרת שרה בת אסתר תחי'

ידיד נפשי הרה"ח ר' שמואל בן שרה יח'

-

לעלוי נשמת:

הרה"ח ר' אליהו בן ר' מיכאל שאיוביץ ז"ל
(מתפרסם לקראת יום היארצייט הראשון – א' דר"ח אלול)

מרת ג'וסלין תקוה בת ג'רמומה זעפרן ז"ל

©

כל הזכויות שמורות למחבר
ירושלים ת"ו - תשע"ה

שגיאות מי יבין - הערות תתקבלנה בשמחה

sillam_s@netvision.net.il
www.daatmenahem.co.il

כתובת להערות והארות: רח' אריה בן אליעזר 62/42, גילה, ירושלים עיה"ק ת"ו

קו ישראלי: 077-9235413
קו צרפתי: 0177380620

וכל מצותיך אמת - על מועדי השנה

-

שער חודש אלול

ימי אלול - ענינם והלכותיהם, בהלכה ובחסידות

מסביב לטור ולשלחן ערוך סימן תקפ"א

**סיכום זה איננו כולל את דיני ומנהגי ערב ראש השנה שבסוף הסימן
(להעיר כי סימן תקפ"א משו"ע אדמו"ר לא הגיע אלינו)**

עמ':

תוכן:

4	א - מנהג תקיעת שופר בחודש אלול
6	ב - תשובה ואמירת סליחות בחודש אלול
12	ג - אלול, זמן גלוי י"ג מדות הרחמים, "המלך בשדה"
18	ד - מנהג אמירת "לדוד ה' אורי וישעי"
19	ה - מנהגים ותקנות

א. מנהג תקיעת שופר בחודש אלול:

1. דברי הרא"ש בסוף מסכת ראש השנה:

ידועים דברי רבינו הרא"ש שבסוף מסכת ראש השנה (ע"פ פרקי דרבי אליעזר), וז"ל: "... בהר היה (משה רבינו – ש.ו.) שלשה פעמים ארבעים יום, ובשבעה עשר בתמוז שבר את הלוחות (אחרי שעלה להר בז' בסיון – ש.ו.), וידן את ישראל, ובשמונה עשר עלה, וירד בתשעה ועשרים באב, ובראש חודש אלול עלה ...".

ברש"י פרשת עקב (על פסוק ט, יח ועל פסוק י, א) – הדברים דומים לדברי הרא"ש, אך הם פחות מפורשים. וע' שם שמבחין רש"י בין סוף התקופה השניה, כ"ט באב, בו ביום "נתרצה" הקב"ה, לסוף התקופה השלישית, י' בתשרי, בו ביום הקב"ה "נתרצה בשמחה".

2. דברי הטור ריש סימנו:

הוסיף על זה רבינו הטור, בריש סימנו:

" תניא בפרקי רבי אליעזר: בראש חדש אלול אמר הקדוש ברוך הוא למשה: ... עלה אלי ה'הרה (וה'ה'שם ואתנה לך את-לחת האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורגם: - סוף פרשת משפטים, שמות כד, יב), שאז עלה לקבל לוחות אחרונות. והעבירו שופר במחנה: "משה עלה להר", שלא יטעו עוד אחר עבודה זרה. והקדוש ברוך הוא נתעלה באותו שופר, שנאמר (תהלים מז, ו): עֲלֶה אֱלֹקִים בְּתִרְעָה וגו' (משמעות המילים: עלה אלקים בתרועה, ה' בקול שופר – שהשם אלקים עלה ונהפך לשם ה', על ידי תרועת השופר – ש.ו. וע' בפרישה ס"ק ב' שביאר שה' נתעלה באותו שופר " שהציל [את] ישראל מן החטא ").

לכן התקינו חכמינו ז"ל שיהיו תוקעין בראש חדש אלול בכל שנה ושנה - וכל החדש, כדי להזהיר ישראל שיעשו תשובה, שנאמר (עמוס ג, ו): אִם-יִתְקַע שׁוֹפָר בְּעִיר וְעַם לֹא יִחְרְדוּ ? - וכדי לערבב השטן. וכן נוהגין באשכנז לתקוע בכל בוקר וערב אחר התפלה ...".

3. דברי הרמ"א ריש סימנו:

ברמ"א (על דברי השו"ע שכתב שנוהגים לומר סליחות מר"ח אלול): " ומנהג בני אשכנז אינו כן, אלא מר"ח ואילך מתחילין לתקוע אחר התפלה שחרית, ויש מקומות שתוקעין ג"כ ערבית ...".

4. מנהג חב"ד:

- בהיום יום ליום ל-ל' מנחם אב – א' דר"ח אלול, איתא: " המנהג בבית רבינו שבמשך היום תוקעים להתלמד, ומתחילים לתקוע אחר התפילה מיום ב' דר"ח ...".

- בספר המנהגים (עמ' 53): " התקיעות דחודש אלול – תשר"ת תש"ת תר"ת ...".

5. דברי המשנה ברורה (ס"ק ג'):

כותב בעל המשנה ברורה בס"ק ג', וז"ל: "יש מתחילין מיום ראשון דר"ח, ויש מתחילין מיום שני דר"ח, וכן כתב בספר דרך החיים".

6. מנהג הספרדים בתקיעות חודש אלול:

לא מובא בשלחן ערוך מנהג לתקוע בשופר בחודש אלול.

בכף החיים (אות י"ג), איתא: "הנהגים כדברי הש"ע, יש נוהגין לתקוע ג"כ בסליחות - באמרם י"ג מידות, וגם קודם תתקבל".

וע' **בחזון עובדיה - ימים נוראים** (עמ' כ"ד), שכתב: "הספרדים לא נהגו לתקוע בשופר במשך כל חודש אלול. מכל מקום, בכמה בתי כנסיות שלנו, נוהגים לתקוע תשר"ת תש"ת תר"ת בשעת י"ג מדות בסליחות. ובקדיש האחרון (של הסליחות - ש.ו.), לפני "תענו ותעתרו". ומנהג יפה הוא, ובלבד שלא תהיה הפרעה לשכנים המטופלים בתינוקות רכים שהם באמצע שינתם, שע"י התקיעות יתעוררו משינתם בבהלה, וכבר אמרו חז"ל (מו"ק ה.): כל השם דרכיו זוכה ורואה בישועתו של הקב"ה, שנאמר (תהלים נ, כג): "... וְשֵׁם דְּרָךְ אֲרָאנוּ בְּיֵשַׁע אֱלֹהִים: " (במצודות דוד, פירש בפשט: "ושם דרך - המשים דרכו, ר"ל: לא יעשה מעשיו בדרך מקרה והזדמנות, אבל ישים עיניו ולבו על דרכו להבין הטובה היא אם רעה" - ש.ו.): אל תקרי ושם (בשין שמאלית) אלא ושם (בשין ימנית)".

מנהג צפון אפריקה: בספר **פסקי חכמי המערב** (מנהגי מרוקו) ח"ב עמ' 280, כתבו, בשם ספר דרכי דוד: "נהגו לומר סליחות מב' באלול, והיו תוקעים באשמורת הבוקר, ונהגו לתקוע בשעת אמירת י"ג מידות". וכן בספר **ברית כהונה** (מנהגי ג'רבא, לרה"ג הר' כלפון משה הכהן), ח"א עמ' קכ"ד, איתא: סליחות. מנהגנו פה בכל בתי כנסיות שאחר הסליחות, תוקעים תשר"ת תש"ת תר"ת אם יש להן תוקע ושופר". אך בספר **עלי הדס** (מנהגי תונס (טוניס)), עמ' 442, כתב: "אין מנהגנו לתקוע בשופר בחודש אלול כלל".

7. דברי הרמ"א והפוסקים האחרונים, לגבי תקיעות בערב ראש השנה:

עוד **ברמ"א** (סע' ג'): "ואין תוקעין בערב ראש השנה (מנהגים)".

וע' **בהוספות לשו"ע אדמו"ר** (שהודפסו אחרי הלכות לולב, עמ' כט [תרפ"ב]) לבעל הדברי נחמיה, סי' תקפ"א סע' ב', שם איתא: "בערב ראש השנה אין תוקעין (רמ"א) וכן בלילה שלפניו (מ"א), כדי להפסיק בין תקיעות דמנהג לתקיעות דאורייתא (לבוש), גם כדי לערבב השטן שיסבור שכבר עבר ר"ה. ע"כ אין לתקוע אפי' בביתו להתלמד (מ"א א"ר) (כ"א בחדר סגור ע' א"ר)".

וע' **במ"ב** ס"ק כ"ד שכתב אף הוא כדברים הללו.

ב. תשובה ואמירת סליחות בחודש אלול:

החסידי ר' שמואל מונקעס ז"ל בהליכתו בעצם אחת לליאנא ליהודי כ"ק אדמו"ר הזקן
לזוקללה"ה נבט"ט זי"ע נלדמן לו להתארח במלון - קרעטש - בפרשת דרכים,
בימי הסליחות. בלידה צמדו בעל המלון ואשתו לומר סליחות בצבור בכפר הסמוך,
ויצורו גם את ר"ע מונקעס ללכת איתם.
ר"ע מונקעס שאף את בעל המלון מה זאת סליחות.
ראה - אמרת בעל המלון - איש בא בשנים ופניו כפני ת"ח מלמד או דיין ואינו
יודע מהו סליחות. סליחות זהו מה שהלכתי לבית הכנסת ומבקשים מהש"ת אשר
השדות יוציאו דשאט טובים שיהי' מרעה לבהמות ויתנו הרבה חלב וחמאה, והאדמה
תתן את יבולה ששפע לחם ופרי האץ.
חרפה היא ובושה - השיב ר"ע מונקעס - אשר אנשים זקנים יצמדו בלידה ויבקשו
אכיל.

מתוך ספר המאמרים תש"ח לרבי הרי"צ, עמ' 270

1. דברי הטור:

בהמשך לדבריו הנ"ל, כותב הטור:

" ויש מי שמרבין לומר סליחות ותחנונים מר"ח אלול ואילך. לרב כהן צדק: מנהג ב' ישיבות (סורא
ופומבדיטא - o.s.) לומר סליחות ותחנונים בעשרת ימי תשובה. וכן אמר רב עמרם: בעשרת ימי תשובה
משכימין לבית הכנסת בכל יום, ומתחיל שליח צבור אשרי וקדיש, ומתחיל תחנונים, ומסיים: ואנחנו לא נדע,
וקדיש. ואמר רב האי: מנהג לומר תחנונים בהנך עשרה ימים לחוד. ושמענא דבמקצת אתרוותא קיימי מר"ח
אלול, ואמרי דביה סליק משה להר בפעם ג' ונחית בלוחות שניות ביים הכפורים, וכל המוסיף לבקש רחמים,
זכות הוא לו. ואנו מנהגינו כהנך דקיימי מר"ח אלול.

ומנהג אשכנז - כשחל ר"ה ביום ה' או בשבת, אז מתחיל ביום ראשון שלפניו לעמוד באשמורת הבקר,
ואומרי' סליחות ותחנונים, ורוב צבור מתענין ומתפללין תפלת תענית. וכשחל ראש השנה בב"ג, אז מתחילין
ביום ראשון בשבוע שלפני השבוע שחל ראש השנה לחיות בתוכה."

2. דברי האבודרהם - ארבעים הימים שהתשובה מקובלת במיוחד, רמזים בשם אלול:

באבודרהם, מובא בב"ח ריש הסימן - אסמכתא מקרא (שיר השירים ו, ג): "אני לדודי ודודי לי" - ראשי
תיבות אלול, וסופי תיבות עולה ארבעים, כנגד ארבעים יום מראש חדש אלול ועד יום הכפורים, כי באלו
ארבעים יום התשובה מקובלת, להיות לבו קרוב אל דודו בתשובה, ואז דודו קרוב לקבל תשובתו
מאהבה."

3. דברי הקצור שלחן ערוך שימי אלול הם ימי רחמים וימי רצון:

וז"ל הקצור שו"ע ריש סי' קכ"ח (ע"פ דברי הטור הנ"ל): "מר"ח אלול עד אחר יום הכפורים, המה ימי רצון. ואף כי בכל שנה הקב"ה מקבל תשובה מן השבים אליו בלב שלם, מכל מקום ימים אלו מובחרים יותר ומזומנים לתשובה, להיותם ימי רחמים וימי רצון, כי בר"ח אלול עלה משה אל הר סיני לקבל לוחות שניות, ונשתהה שם מ' יום, וירד ב' בתשרי, שהיה אז גמר כפרה".

4. אלול כראשי תיבות - לקט מספרי רבותינו:

בהקשר לדברי האבודרהם הנ"ל, הרי רבים הם הביאורים לראשי התיבות אלול המובאים בספרים, ובין השאר:

- אלול ר"ת: ואשר לא צדה, והאלקים **אנה לידו ושמתי לך** מקום אשר ינוס שמה (משפטים כא, יג – הרמז מובא באבודרהם, בפרי עץ חיים ובשער הפסוקים) – רמז לתורה, כדברי חז"ל "דברי תורה קולטין" (מכות י.).
- אלול ר"ת: **אני לדודי ודודי לי** (שיר השירים ו, ג – גם כאן הרמז מובא באבודרהם, בפרי עץ חיים ובשער הפסוקים) – רמז לתפלה.
- אלול ר"ת: **איש לרעהו ומתנות לאביונים** (אסתר ט, כב – הרמז מובא בערוגת הבושם בשם ס' אמרכל) – רמז לצדקה.
- אלול ר"ת: ומל ה' אלקיך **את לבבך ואת לבב** זרעך לאהבה את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך למען חייך (ניצבים ל, ו – הרמז מובא בבעל הטורים על אתר) – רמז לתשובה.
- אלול ר"ת: **אוי לרשע ואוי לשכנו** (משנה נגעים פרק י"ב משנה ו', סוכה נ"ו: - הרמז מובא בספר מגלה עמוקות) – רמז לתשובה (אוי).
- אלול ר"ת: **ארון לוחות ושברי לוחות** (מגלה עמוקות) – רמז לתורה, תשובה, ושניהם יחד.
- אלול ר"ת: אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת **לה' ויאמרו לאמר אשירה לה'** כי גאה גאה סוס ורכבו רמה בים (בשלח טו, א – הרמז מובא בשו"ע האריז"ל) – רמז לגאולה העתידה.

5. מנהגי הסליחות השונים למעשה:

- בשלחן ערוך (סע' א'), איתא: "נוהגים לקום באשמורת לומר סליחות ותחנונים **מר"ח אלול ואילך עד יה"כ**".
- כותב על זה הרמ"א (שם): "ומנהג בני אשכנז אינו כן, אלא ... ועומדים באשמורת לומר סליחות **ביום א' שלפני ר"ה, ואם חל ר"ה ב' או ג', מתחילין מיום א' שבוע שלפניו**".

במשנה ברורה (ס"ק ו') מביא שני טעמים לדברי הרמ"א:

(1) משום שהרבה נוהגים להתענות עשרה ימים עם יוה"כ (המנהג מובא ברמ"א כאן סע' ב' [על דברי מרן: "נוהגים להתענות ערב ראש השנה"], וז"ל: "והמדקדקים נהגו שכל אחד מתענה עשרה ימים (מרדכי ספ"ק דר"ה וריש יומא), וכן נכון לעשות" - ש.ס.), ולעולם יחסרו ד' ימים מר"ה עד יוה"כ שלא יוכלו להתענות, דהיינו ב' ימים ר"ה ושבת שובה וערב יום הכפורים, לכך צריך להשלים ד' ימים קודם ר"ה. וכדי שיהיה יום מסוים להתחלה, תקנו יום ראשון בכל פעם.

(2) שכן מצינו בקרבנות, שטעונים ביקור ממום ד' ימים קודם הקרבה, ובכל הקרבנות בפ' פנחס כתיב: והקרבנות עולה, ובר"ה כתיב: ועשיתם עולה, ללמד שבר"ה יעשה אדם עצמו כאלו מקריב את עצמו, ולכן קבעו ד' ימים לבקר כל מומי חטאתו ולשוב עליהם.

- מנהג חב"ד באמירת הסליחות:

על אף שמובא בלקוטי תורה (דברים י"ד, א): "לכן אומרים סליחות וי"ג מדות מראש חודש אלול ואילך"; הרי שמנהג חב"ד אינו כן, אלא כמנהג המובא ברמ"א.

אך אין אומרים סליחות אחרי צום גדליה, וכפתגם הרבי הרי"צ בשם הצמח צדק: "עד כאן (עד ר"ה) מצות אמירה, ומכאן ואילך מצות עשי" (תורת מנחם התוועדיות תש"נ ח"ב עמ' 367 הערה 132 – מוגה).

ע' בספר המנהגים - חב"ד (עמ' 54) שכתב: "סליחות הא' – מתחילין אחר ובסמוך לחצות לילה" (ובהערה 1 שם: "כנראה מפני שאומרים: 'במוצאי מנוחה'. ואין אומרים סליחות וי"ג מדות קודם חצות לילה"). בשאר הימים – באשמורת הבוקר.

6. יחיד באמירת סליחות

במ"ב (ס"ק ד'): "ואף יחיד יכול לומר – אותם שאין בהם י"ג מדות, ובסליחה שנזכר י"ג מדות, ידלג אותן תיבות. וכן אותם הבקשות שהן בלשון תרגום, כגון מחי ומסי וכו', ומרן די בשמיא כו', לא יאמר כשאין שם מנין עשרה [א"ר]".

מכיון שהזכרנו את הבקשה הנפלאה "מחי ומסי", נעתיק אותה להלן (לפי דיוקי הנוסח שבמחזור החב"ד), יחד עם תרגום חופשי:

מחי ומסי ממית ומחיה. מסיק מן שאל לחי עלמא
(תרגום: מכה ומרפא ממית ומחיה מעלה משאל לחי עולם).

ברא כד חטי, אבוהי לקיה, אבוהי דחיס אסי לכאביה
(תרגום: כאשר בן חוטא, אביו מלקהו, אביו שמרחם, מרפא את מכאובו).

עבדא דמריד ונפיק בקולר. מאריה תאיב ותביר קולריה
(תרגום: עבד שמורד ומוציאים אותו בקולר (לתליה). לאדונו שב (בתשובה) ו(אדונו) שובר

את הקולר).

ברך בוכרך אנן וחטינן קמך. הא רוי נפשין בגידין מררין
(תרגום: בנך בוכרך אנחנו וחטאנו לפניך, הלוא נפשינו שבעות יסורים מרים).

עבדך אנן ומרודנן קמך. הא בבזתא הא בשביא, הא במלקיותא
(תרגום: אנו עבדך ונכנעים לפניך, זה בגלל הביזה, זה בגלל השבי וזה בגלל המלקות).

במטו מנך, ברחמך דנפישין, אסי לכאבין דתקוף עלן. עד דלא נהוי גמירא בשביא
(תרגום: בבקשה ממך, ברחמך הרבים, רפא לכאבים שהתגברו עלנו, בטרם ניהיה כלים
בשבי).

הטעם שאין היחיד אומר את י"ג מדות הרחמים הוא מפני שהוא דבר שבקדושה, ואין דבר שבקדושה
בפחות מעשרה (ע"פ שו"ת הרשב"א סי' רי"א).

הטעם שאין היחיד אומר אותן הסליחות שבלשון תרגום מובא בספר תניא רבתי (סי' ע"ב), ומועתק
באליה רבה (סי' תקפ"א, ט'), והוא כי אין מלאכי השרת מכירים בלשון ארמי, אבל כשיש עשרה מישראל,
אין הצבור זקוק לעזרת מלאכי השרת, כי השכינה עמהם.

בדומה לדברי המ"ב הנ"ל, כתב ג"כ **בשבח מועדים** עמ' 8, אך הוסיף שם, לגבי אמירת י"ג מידות ע"י
יחיד: ואם אומרן דרך קריאה בתורה, **בניגון ובטעמים** – מותר. והוא ע"פ דברי **המגן אברהם** ודברי **מרן**
החיד"א בקשר גודל. וכ"פ ג"כ בספר **חזון עובדיה – ימים נוראים** (עמ' כ"ז ואילך).

ועוד במ"ב (שם): " **אם אין מנין בעת אמירת אשרי**, יאמר סליחות, וכשיבואו מנין, יאמרו קדיש באמצע
סליחות "

ועוד שם: " **ואם היה מנין בתחלת אמירת הסליחות, ולבסוף יצאו מקצתן**, י"ל דמ"מ אומר קדיש אחר
הסליחות, וכעין מה שנתבאר בסימן נ"ה [פמ"ג] "

וע' **בהליכות שלמה** (ח"ב (מועדים) עמ' ד'), שכתב: " **הבקשות שבסוף הסליחות שהן בלשון ארמית ואין**
נאמרות אלא בעשרה, כל זמן שששה מתוך י' המתפללים עדיין אומרים אותן, מותר ודאי לאומרם. ואף
אם כבר גמרו, הדעת נוטה שכל עוד שלא גמרו הסליחות שלאחריהן עד הקדיש, מותר לאמרן. אבל
אם כבר גמרו הצבור כל הסליחות, שוב לא יאמרן "

7. בחירת ש"ץ לאמירת הסליחות

ברמ"א (שם): " **וידקדקו לחזור אחר ש"ץ היותר הגון והיותר גדול בתורה ומעשים** שאפשר למצוא
שיתפלל סליחות וימים נוראים, ושיהיה **בן שלשים שנים** (שאז ראוי בן לוי לעבודה (גר"א) , וגם שאז לבו נשבר
ונדכה (ד"מ) – מ"ב ס"ק י"ב) , גם שיהא **נשוי**. מיהו כל ישראל כשרים הם, רק שיהיה **מרוצה לקהל**, אבל אם
מתפלל בחזקה, אין עונין אחריו אמן. וכן צריך שיוציא כל אדם בתפלתו, ואם יהיה לו שונא ומכוין שלא
להוציאו, גם אוהביו אינם יוצאים בתפלתו "

במ"ב (ס"ק י'): " וכל העוזרים ומסייעים לש"ץ שאינו הגון, כאלו גונב טוב מן הקהל, ועתידים ליתן את הדין [ס"ח] ".

וכן **במ"ב** (ס"ק י"ב), איתא: " שיהא נשוי: ... ופשוט דאם מזדמן לו שנים: אחד שהוא בן תורה וירא חטא, ואין לו אלו הפרטים, והשני הוא איש פשוט, והוא נשוי ויתר מבן שלשים, הבן תורה קודם ".

ועוד (שם): והיודע בעצמו שאינו בקי מאד ויודע לשמור אפילו משגגה, אין לו להכניס את עצמו בעבודת השם. ואם אינו ראוי והגון ובקי, אין ממתינין לו כשאר עונשים, אלא גובין לאלתר [א"ר].

עוד **במ"ב** (ס"ק י"א): " מי שבא בערכאות של גוים, אין ראוי להיות ש"ץ בר"ה ויוה"כ, אלא אם כן עשה תשובה ".

ועוד (שם): " אם רואה שיש מחלוקת בשביל התפלה, לא יתפלל, אע"פ שיתפלל מי שאינו הגון ".

8. מנהג לפיו הש"ץ לסליחות ש"ץ לכל היום

כותב הרמ"א (סוף סע' א'): " ויש מקומות נוהגים שהמתפלל סליחות, מתפלל כל היום ".

ומבאר **המ"ב** (ס"ק י"ד): " כל היום: שחרית ומנחה (לבוש) [שהמתחיל במצוה אומרים לו גמור, וי"א דאף ערבית שלפניו (כן משמע בד"מ, ואפשר שזהו ג"כ כוונת מג"א – שער הצינן), אבל הערבית של היום שלאחריו, אין שייך לו] ".

9. הש"ץ מתעטף בטלית לאמירת הסליחות

במ"ב (ס"ק ו'): " הש"ץ מתעטף בטלית בשעה שאומרים י"ג מדות, אף שהוא קודם אור היום, אבל אז אינו מברך עליו ... [לבוש] (והסיבה שלא מברך על הטלית: מצד ספק ברכות להקל, בנוגע לברכה בלילה על בגד המיוחד ליום – ע' או"ח סי' י"ח – ש.ס.). אך מסיק ע"פ הט"ז: לא יטול אז טלית שלו, ולא טלית של קהל שהוא ג"כ כשלו, אלא יקח טלית של חבריו, דבזה לכו"ע פטור מציצית, ויכוין שנוטלו רק לכבוד ולא לקנותו ".

ובדומה לכ"ז כתב ג"כ בשבח מועדים עמ' 8.

10. אבל – להיות ש"ץ בימים הנוראים / בימי הסליחות

במ"ב (ס"ק ז'): " אבל תוך י"ב חודש על אביו ואמו [או תוך שלשים על שאר קרובים], אסור לעבור לפני התיבה בר"ה ויוה"כ, דהא דינם כרגלים לכל מילי, אבל בימי הסליחות, אפילו בערב ראש השנה ועשרת ימי תשובה, מותר [ובדליכא חזן אחר, שרי אפילו בר"ה ויוה"כ] ... ".

וכל מצותיך אמת - על מועדי השנה

-

שער חודש אלול

על אף שכאן חורגים ממסגרת המאמר (חודש אלול), נביא את הדעות השונות בנוגע לש"ץ אבל, בימים שאין אומרים בהם תחנון:

- בהמשך דברי המ"ב הנ"ל, כותב: " וכן בימים שאין אומרים תחנון, מותר להתפלל שחרית אם אחר יאמר הלל, אבל מוסף לא יתפלל. והח"א כתב: כמדומה שהגר"א לא היה מניח להתפלל אפילו שחרית בראש חודש, אכן בדליכא אחר, לכו"ע מותר להתפלל אפילו מוסף."

- **מנהג חב"ד:**

בספר המנהגים עמ' 8, איתא: " בראש חודש, ובכל יום שיש בו מוסף, אין האבל יורד לפני התיבה, ואפילו לא בתפלת ערבית ומנחה. בחנוכה, יורד האבל לפני התיבה, לבד לאמירת הלל."

ג. אלול, זמן גלוי י"ג מדות הרחמים, "המלך בשדה":

1. תחילת מאמר ד"ה אני לדודי ודודי לי - לקוטי תורה פרשת ראה

- "אני לדודי ודודי לי, ראשי תיבות אלו"ל^א. והענין כי באלול מתחיל בחינת אני לדודי, דהיינו בחינת אתערותא דלתתא^ב, עד ראש השנה ויום הכפורים^ג, שהם בחינת המשכת אלהותו ית' למטה בבחינת התגלות, כמו שכתוב: שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני^ד, שמראש השנה עד יום הכפורים, הוא בחינת שמאלו, בחינת יראה, לפי שאז הוא זמן התגלות מלכותו ית', ולכן קוראין לו המלך, כי מלכותך מלכות כל עולמים. פירוש, שאפילו בעולמות הנעלמים, תפול עליהם אימת המלך ופחדו. ומזה נמשך גם למטה על כללות נשמות ישראל לקבל עול מלכות שמים עליהם ותהיה יראתו על פניהם כל השנה^ה, כי יראת ה' ואהבתו אינו עשויה ונטוע בלב האדם מכח עצמו, כי אם מכח ההארה הנמשך עליו מלמעלה בעת זמן התגלותו, דהיינו בראש השנה בחינת יראה כו', וזהו בחינת: ודודי לי. רש שצריך תחלה את האהבה ויראה על ידי אתערותא דלתתא, שהיא באלול.

והנה נודע שבאלול הוא זמן התגלות י"ג מדות הרחמים^ו, ולהבין זה, כי למה הם ימות החול ואינם יו"ט, כמו שבתות ויום טוב, שבהם התגלות אלהות, בחינת הארת אלהותו יתברך. ובפרט בעת זמן י"ג מדות, שהם הארת העליונות מאד, והם מתגלים ביום הכפורים, ובדאי יש הפרש גדול בין יום הכפורים ובין אלול.

אך הנה יובן על פי משל למלך, שקודם בואו לעיר, יוצאין אנשי העיר לקראתו, ומקבלין פניו בשדה^ז, ואז רשאין כל מי שרוצה לצאת להקביל פניו, והוא מקבל את כולם בסבר פנים יפות^ח, ומראה פנים שוחקות לכולם, ובלכתו העירה, הרי הם הולכים אחריו, ואחר כך, בבואו להיכל מלכותו, אין נכנסים כי אם ברשות, ואף גם זאת, המובחרים שבעם ויחיד סגולה. וכך הענין על דרך משל בחודש אלול, יוצאין להקביל אור פניו יתברך בשדה^ט י"ב ...".

מפתחות וביאור להבנת המאמר (מספר הערות הועתקו מהפירוש הנפלא של "חסידות מבוארת"):

א. דודי לי ואני לו (שיר השירים ב, טז) – חודש ניסן
אני לדודי ודודי לי (שיר השירים ו, ג) – חודש אלול

ב. אני לדודי (בלשון הקרא, וכך עכשיו בלשון החסידות) - מבטא אהבה
מיין נוקבין (בלשון האריז"ל) - מבטא מחזוריות
אתערותא דלתתא (בלשון הזהר) - מבטא עבודה
אדם מקדש עצמו מלמטה [מקדשין אותו מלמעלה] (בלשון חז"ל - יומא לט.) - מבטא את האין ערוך שבהתעוררות מלמעלה

ג. "עד ראש השנה ויום הכפורים ... - מתאים עם המובא בב"ח סי' תקפ"א שסופי תיבות אני לדודי ודודי לי – בגימטריא 40 - כנגד 40 יום שמר"ח אלול עד יום הכפורים, והיינו שענינו של אלול (אני לדודי ודודי לי) כולל גם את עשרת הימים שמר"ה ליו"ה כ.

ד. "שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני (שיר השירים ב, ו) - "ה"אתערותא דלעילא" (ודודי לי) הבאה בעקבות ה"אתערותא דלתתא" מתבטאת ביראה ובאהבה הנמשכים על נשמות ישראל: שיתעוררו ביראה (שמאלו תחת לראשי - מר"ה עד יוה"כ) ואהבה (וימינו תחבקני - בסוכות) בחודש תשרי.

ה. "ותהיה יראתו על פניהם כל השנה": מעבודת חודש אלול נמשכת יראה על נשמת האדם מר"ה עד יוה"כ, על ידי התגלות מלכותו ית', ומיראה זו שואב האדם את הכח לקבל עליו עול מלכות שמים במשך כל השנה (כידוע שהמועדים של חודש תשרי הם שורשים ומקורים לכל השנה כולה (אור התורה להצמח צדק פרשת וזאת הברכה ע' א'תתסו) - והוא הדין שחג הסוכות הוא מקור לאהבה ושמחה בעבודת השם לכל השנה).

א. י"ג מדות הרחמים:

י"ג מדות הרחמים מבטאות גלוי אלוקות, בהתקרב אליו ית'. גלוי זה מורגש בנפש האדם. י"ג מדות הרחמים מרמוזות בפסוקים: (שמות פרק לד):

(ו) וַיַּעֲבֹר ה' אֶל־פְּנֵי וַיִּקְרָא ה' אֶל־רַחוּם וְחַנּוּן אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד וְאֱמֻנָה:
(ז) נִצֵּר חֶסֶד לְאֱלֹפִים נִשָּׂא עֵינָיו וְנִשְׁעָה וְחִטָּאָה וְנִקְהָ לֹא יִנָּקֶה פִקְדוֹ עֵינָיו אֲבוֹת עַל־בָּנִים וְעַל־בָּנֵי בָנִים עַל־שְׁלֹשִׁים וְעַל־רַבָּעִים:

פירוש רש"י:

(ו) ה' ה' - מדת הרחמים היא, אחת קודם שיחטא, ואחת אחר שיחטא וישוב: אל - אף זו מדת רחמים, וכן הוא אומר (תהלים כב ז) אלי אלי למה עזבתני, ואין לומר למדת הדין למה עזבתני כך מצאתי במכילתא: ארך אפים - מאריך אפו ואינו ממחר ליפרע, שמה יעשה תשובה: ורב חסד - לצריכים חסד, שאין להם זכות כל כך: ואמנה - לשלם שכר טוב לעושי רצונו:

(ז) נצר חסד - שהאדם עושה לפניו: לאלפים - לשני אלפים דורות: עון ופשע - עונות אלו הזדונות. פשעים אלו המרדים, שאדם עושה להכעיס: ונקמה לא ינקמה - לפי פשוטו משמע, שאינו מוותר על העון לגמרי, אלא נפרע ממנו מעט מעט. ורבותינו דרשו מנקה הוא לשצים ולא ינקמה לשאינן שצים: פקד עון אבות על בנים - כשאוחזים מעשה אבותיהם בדיהם, שכבר פירש במקרא אחר (שמות כ ה) לשונאי: ועל רבנים - דור רביעי, נמצאת מדה טובה מרובה על מדת פורענות אחת לחמש מאות, שצמדה טובה הוא אומר נוצר חסד לאלפים:

אלא שקיימות אצל רבותינו הגאונים, הראשונים והאחרונים, שיטות רבות במנין י"ג המדות. להלן כמה מהן, ע' אודותן **באגרות קדש הרבי ח"ב עמ' שס"ט – ע**, אגרת שפ"ז; וכן **בתורה שלמה חלק כ"ב עמ' קכ"ד-ה**:

א	ב	ג	ד	ה	ו	ז	ח	ט	י	יא	יב	יג
תוספות, ראש, אבן עזרא	ה'	א-ל	רחום	וחנון	ארך אפים	ורב חסד	ואמת	נצר חסד לאלפים	נשא עון	ופשע	וחטאה	ונקה
רב ניסים גאון	ה'	א-ל	רחום	וחנון	ארך אפים	ורב חסד	ואמת	נצר חסד	נשא עון	ופשע	וחטאה	ונקה
זהר, אריז"ל (*)	א-ל	רחום	וחנון	ארך	אפים	ורב חסד	ואמת	נצר חסד	נשא עון	ופשע	וחטאה	ונקה
מהר"ל מפראג	רחום	וחנון	ארך אפים	ורב חסד	ואמת	נצר חסד לאלפים	נשא עון	ופשע	וחטאה	ונקה לא ינקה	פקד על בני ועל בני	על שלשים ועל רבעים
ספר חסידים	רחום	וחנון	ארך אפים	ורב חסד	ואמת	נצר חסד לאלפים	נשא עון	ופשע	וחטאה	ונקה ... רבעים	וסלחת לעונינו	ונחלתנו

(*) ע' באגרות קודש (שם), שמסיק הרבי: "וההחלטה המקובלת בעניני סתרי תורה היא על פי חכמי הקבלה. ובפרט שהם ראו גם את דברי התוספות ורנ"ג וכו'. ובכל זאת החליטו כנ"ל. וכבר כתב האזולאי בפירוש לספר חסידים ... וז"ל: רבינו והתוספות בפרק קמא דראש השנה חתרו למנות י"ג מדות מפני שבימיהם ז"ל לא נתגלה ספר הזהר הקדוש. ושם ובכתבי האריז"ל גילו לנו מנינם וסודם, עכ"ל".

ז. "והנה נודע שבאלול הוא זמן התגלות י"ג מדות הרחמים": הענין מובא בין השאר בפרי עץ חיים (שער ראש השנה בתחילתו): "ומצוה להתענות ... הם ימי רצון, ויאמר, ביום שמוציאין ספר תורה, ג' פעמים י"ג מדות ...". ובסדור האריז"ל לתלמיד הבעש"ט רבי שבתי מרשקוב (ח"ג, סדר כוונות ר"ח אלול, עמ' מ"ד): "מר"ח נפתחו י"ג מקורות מי"ג מכילין דרחמי".

ח. יציאת המלך לשדה, במשל, היא הארת י"ג מדות הרחמים שבנמשל, שהיא נתינת כח לתשובה.

ט. ע' במאמר ד"ה אני לדודי תשכ"ו (ספר המאמרים מלוקט ד' עמ' שס"ה), שם כותב הרבי: "מה שכתוב בהמאמר שהמלך מקבל את כולם בסבר פנים יפות, הכוונה בזה שמדגיש את כולם, היא, שגם אלה שהם רק רוצים להקביל את פני המלך, אלא שהם שבויים בידי יצרם, וגם כשמתעורר אצלם רצון לעשות תשובה ולקבל עליהם עול מלכות שמים, אין זה בא בפועל, גם אותם הוא מקבל בסבר פנים יפות, וזה מעורר אצלם רצון חזק ותקיף להקביל את פני המלך, ועל ידי רצון זה, הם מתגברים על המניעות והעיכובים".

אך ע' בתורת מנחם התוועדיות חי"ד, עמ' 277, שם איתא: "באלול בא הקב"ה אל כל אחד ואחד מישראל, וכל אחד ואחד מישראל יכול למסור לו את בקשתו, כמבואר בלקוטי תורה באריכות.

אבל מצד זה מובן, שכאשר המלך נמצא בשדה, יש צורך בזהירות גדולה יותר, דמכיון דהאדם נמצא במעמד ומצב שלו, ואף על פי כן בא המלך אליו ומקבל את בקשתו, ויתירה מזה, מראה לו סבר פנים יפות - יכול הוא לטעות ולחשוב שטוב הוא להשאר באותו מצב, וראיה לדבר, שבהיותו במצבו זה בא אליו המלך ...

... יש צורך בזהירות ביותר, כדי שלא יבוא לידי טעות, שיכול הוא להשאר במעמדו ומצבו, וראיה לטעותו, שאף שנמצא עתה ב"עובדין דחול", ל"ט מלאכות (שהרי אלול איננו יום-טוב), אף על פי כן נותנים לו את הגילוי די"ג מדות הרחמים, וכמאמר הגמרא "מלמד שנתעטף הקב"ה כש"ץ", "ויעבור הוי' על פניו ויקרא הוי' הוי'", שזהו משם הוי' שלמעלה מהשתלשלות."

י. בתורת מנחם התנועדויות תשמ"ח ח"ד, עמ' 234: "יש לומר, שזה שאין ציווי שבחודש אלול צריך להיות בשמחה, ולא רק שאין ציווי על זה (מן התורה וגם לא בדברי סופרים) אלא שלא נמצא אפילו בדברי האחרונים, כולל גם דרושי חסידות - אע"פ שלא יכול להיות שמחה יותר גדולה מזה שהקב"ה מקבל את כל אחד ואחד, ב"סבר פנים יפות" ו"מראה פנים שוחקות לכולם" - הוא כי השמחה דחודש אלול היא למעלה מגדר ציווי (אפי' מגדר ציווי דמנהג הכתוב בספרים".

יא. יש להעיר כי משל ה"מלך בשדה" עונה לשאלת אדמו"ר הזקן (ע' לעיל במאמר) בכך שהארת י"ג מדות הרחמים מבטאת אמנם "מפגש" בין הבריאה לבין הקב"ה, אך שלא כבשבתות וימים טובים, שם המפגש מעיד על עליית העולמות, ולכן אסורים במלאכה (כי עשיית מלאכה היא פגיעה במלך הדואג ש"מלאכתו תהיה עשויה"); כאן המפגש התאפשר מצד ירידת ה' ל"שדה", על אף שהאדם והעולם עדיין לא התעלו.

יב. יציאת המלך לשדה אינה בסתירה עם העובדה שבאלול, העבודה מתחילה ב"אני לדודי" (עבודת האדם), כי הירידה לשדה אינה מבטאת התעוררות אלא רק נתינת כח להתעוררות.

2. סיכום המשך המאמר (כי הנה כתיב ... רצון אחר כלל):

בהמשך המאמר, מבאר אדמו"ר הזקן בפירוט יותר את משל ה"מלך בשדה". יוצא מדבריו הק', כי קיימים מספר שלבים:

- עצם השם ישראל מבטא הארת י"ג מדות הרחמים בנפש האדם. כי הרי א-ל היא הראשונה מי"ג מדות הרחמים, כנ"ל, וישראל, היינו: יו"ד שר א-ל: יו"ד: בתמידיות (כמו ב"ככה יעשה איוב כל הימים" - איוב א, ה, ופירש רש"י שם: כמו כן היה עושה תמיד), שר: מושל, א-ל, בנפש האדם. אלא שהארה זו לאו דוקא בגלוי.

- באלול ניתן בקלות לגלות מדות הרחמים מפנים הנפש (וזוהי יציאת המלך לשדה), [אם רק ירצה האדם להקביל את פני המלך בשדה]. זוהי "נתינת הכח" שביציאת המלך לשדה, וזהו גלוי י"ג מדות הרחמים שבאלול.

וכל מצותיך אמת - על מועדי השנה

-

שער חודש אלול

- האתערותא דלתתא של אלו"ל – אני לדודי - היא בזה שישים האדם את פנימיות רצונו אליו ית' (וזהו "רשאין כל מי שירצה לצאת להקביל פניו", שבמשל).

- ואז מאירה הארת י"ג מדות הרחמים בגלוי בנפש האדם.

3. סיכום המשך המאמר (והנה יש באדם ... ולהכלל ברצונו ית') - בו מבואר מהי עבודת חודש אלול:

- **הקדמה: במהות עיר, שדה ומדבר, בקבלה ובחסידות עיר** ("לא תהו בראה, לשבת יצרה" – ישעיה מה, יח) - עניני תורה ומצות שדה - התעסקות בעניני חולין לשם שמים מדבר (... "במדבר ... ולא ישב אדם שם" – ירמיה ב, ו. ואדם: היינו " כמו שכתוב " – יחזקאל א, כו – "ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם") – " הם המעשים והדבורים והמחשבות אשר לא לה' המה ".
 - עבודת חודש אלול היא לצאת מהמדבר אל השדה, ולבקש את ה', כדכתיב: "ובקשתם משם את ה' אלקיך" (ואתחנן ד, כט):
 - אלקיך: היינו שהוא חיפוש " פנימיות רצונו ית' " שבכל אחד ואחד, שהוא האור הגנוז שגנז ה' ית' לתוך כל אחד ואחד מישראל.
 - משם:** היינו ש"כשם שאי אפשר לחפש אחר אבידה ולמצאה זולת במקום שנאבדה, כך ... יפשפש במעשיו ודבוריו ומחשבותיו שעברו וחלפו מיום היותו, אשר לא טובים".
 - וכשיתבונן במעשיו הלא טובים, יתמרמר על ריחוקו מה', ויבקש רחמים לעורר את האהבה לה' שנאבדה לו. וזהו (דרש על הפסוק): " ליעקב (רחמים) אשר פדה את אברהם (אהבה) " (ישעיה כט, כב). (כי מצד פשט הפסוק: " לכן כה אמר ה' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם ... ", אשר פדה את אברהם מוסב על ה', וכפירוש רש"י: מאור כשדים).

4. סיכום המשך המאמר (אך האדם ... הארת פנים כנ"ל) – כאן מבאר אדמו"ר הזקן מה יעשה האדם שלא ירגיש את הרחמנות שעל ניצוץ האלקות שבשביה אצלו:

אדם זה יתבונן במשל הבא: הרי אדם שכואב לו אבר, אפילו צפורן רגלו, מחמת שנגף באבן, מרגיש הכאב במוחו ומצטער, דוקא כל עוד האבר מחובר בו, טרם נחתך. אבל משנכרת ונפרד, אין המוח מרגיש את הכאב. " כל אנחנו בני ישראל מחוברים ודבקים בו ית', ולכן צריכים אנחנו להרגיש הכאב והפגם שפגמנו והורדנו בגלות ניצוץ אלהותו ית' אך מה שאינו מרגיש בנפשו הכאב והפגם, היינו מפני שפגם כל כך עד שנפרד ונכרת משרשו לגמרי ! ... ומזה אדרבה יעורר רחמים יותר גדולים, עם היות שאינו מרגיש הרחמנות על עצמו ". והיינו שאדרבה, יבקש מאת ה' רחמים רבים עוד יותר על נשמתו שנכרתה. וזהו " ברחמיך הרבים רחם עלינו " (מנוסח ברכות קריאת שמע).

ואם גם בזאת לא יתעורר בו מדת רחמנות, העצה היא לקיים את המשך הפסוק: " אני לדודי ודודי לי הרועה בשושנים ", והיינו להיות כשושנה, שכמובא בזהר, מתהפך מגוון אדום (עבירות) לגוון לבן (טהרה), על ידי האש, והאש שלמטה, היינו: " ענין סיגופים ותעניות ", ואז יאר ה' פניו, בחינת הארת פנים.

5. סיכום המשך המאמר (אך עוד אחת ... סוף המאמר):

בסוף המאמר מוסיף אדמו"ר הזקן שגם כשמוצא בנפשו את האהבה לה', ישנו צורך בעשיית כלי לאהבה, כדי שזו לא תסתלק למעלה. ועשיית הכלי היא ע"י לימוד התורה, ועל ידי מצות צדקה.

ואת זאת דורש אדמוה"ז מן הפסוקים (שיר השירים ג, ב-ד): "אֶלְוִמָּה נָא וְאֶסֹבְבָהּ בְּעִיר בְּשׁוּקִים וּבְרַחֲבוֹת (מובן במאמר שמדובר במעשים דיבורים ומחשבות אשר לא לה' המה), אֲבִקְשָׁה אֶת שְׂאֵהָבָה נִפְשִׁי (פירש הצמח צדק: מה שאהבה כבר, והיינו כי ישראל עלו במחשבה), בִּקְשָׁתִּי וְלֹא מִצָּאָתִי ... עַד שְׂמִצָּאתִי אֶת שְׂאֵהָבָה נִפְשִׁי אֲחֻזָּתִי וְלֹא אֲרָפְנוּ (והיינו על ידי עשיית כלים, וכשם שצריך פתילה כדי לאחוז את האש), עַד־שֶׁהֵבִיאתִיו אֶל־בֵּית אֹמִי (הוא מקור הולד, שזו תורה שבכתב) וְאֶל־חֹדֶר הַזֵּרֵתִי (זו תורה שבעל פה)".

ואף ענין זה רמוז ב"הרועה בשושנים": **ששונים הלכות** (דרשת ספר הזהר); וה' הוא כמו רועה, שעל ידי שלומדים בעיון את תורתו, התורה נתפסת ומתאחדת עם מוח ושכל האדם הלומדה, כמו מזון גשמי שנעשה דם ובשר.

וכן מצות צדקה היא כלי לאהבת ה', "וכמו שכתוב: כי באור פניך נתת לנו תורת חיים ואהבת חסד (ברכת שים שלום שבשמונה עשרה), פירוש: כי לאור פני ה', שהוא בחינת האור, יש שני כלים, שהם תורה וחסד, כנ"ל".

ד. מנהג אמירת "לדוד ה' אורי וישעי":

על יסוד המנהג לומר מזמור זה מר"ח אלול, מובא **בשער הכולל** פרק י"א, כ"ח: "והנה בפוסקים ובספרי קבלה ובסדורי הקדמונים, לא נזכר לאמר זה המזמור באלו הימים. רק (א) **בסדור ר' שבתי ראשקובי** כתוב (שלא בסדר התפילה, רק במנהגי חדש אלול): כל האומר מזמור כ"ז לדוד ה' אורי מן ר"ח אלול עד אחר שמחת תורה (שמיני עצרת נקרא בסדורו שמחת תורה) ערב ובוקר דבר יום ביומו, אזי הוא מובטח כו' ... ואחר זה הסדור נמשכו בכל סדורי האשכנזים כמנהג ספרד לאמר זה המזמור בבקר ובערב אחר שמיני עצרת. (ב) **בסדור הגדול מאדמו"ר ובלקוטי תורה** ד"ה אני לדודי ... (ג) **הרב חיד"א ז"ל בספרו הקטן מורה באצבע** כתב: מנהג טוב לאמר אחר כל תפלה מזמור לדוד ה' אורי, ובפרט מר"ח אלול עד הושענא רבה ...".

וע' עוד בשער הכולל שמאריך בכ"ז באותיות כ"ח וכ"ט.

מנהג חב"ד:

- כותב אדמו"ר הזקן **בסדור** (סדור תורה אור עמ' ל"ה): מן ר"ח אלול עד אחר הושענא רבה אחר שיר **של יום ובמנחה קודם עלינו** אומרים זה: לדוד ...
- וע' **היום יום** ל-ל' מנחם אב, א' דר"ח אלול: מתחילים לומר "לדוד ד' אורי".
- וע' **שער הכולל** פרק מ"ה, ו', שביאר שעד אחר הושענא רבה, היינו **עד מנחה של יום הושענא רבה**.
- ע' סדור רבינו הזקן **עם ציונים מקורות והערות**, עמ' קפ"ח, שכתב: **בימי ראש חודש אלול, המנהג להקדים המזמור 'ברכי נפשי', ואחריו המזמור 'לדוד ה' אורי', וכדמשמע בלוח כולל חב"ד**.

במ"ב (ס"ק ב'):

- ונוהגין במדינתנו מר"ח אלול עד יו"כ לומר בכל יום אחר גמר התפלה מזמור לדוד ד' אורי כו' בוקר וערב, ואומרים אחריו קדיש, ואנו נוהגין לומר **עד שמע"צ ועד בכלל**.
- **וביום שיש בו מוסף - אחר גמר תפלת שחרית, קודם אין כמוך**.
- ובערב אחר תפלת המנחה.
- ובמקומות שאומרים אותו אחר גמר התפלה בר"ח, יש להקדים מזמור **ברכי נפשי**.
- וכן במקומות שאומרים אותו אחר תפלת שחרית ונוהגין ג"כ לומר שיר של יום אחר תפלת שחרית, יש להקדים השיר של יום [אחרונים].

וכל מצותיך אמת - על מועדי השנה

שער חודש אלול

ה. מנהגים ותקנות:

1. לברך את חבירו בברכת כתיבה וחתימה טובה:

ע' בבאר היטב (סי' תקפ"א ס"ק י') שכתב: "משנכנס אלול, כשכותב אדם אגרת לחבירו, צריך לרמוז בתחלתו, שמבקש עליו לשנה טובה".

בשבח מועדים: "מתחילת חודש אלול עד יום הכפורים, נוהגים בני ישראל לברך איש את רעהו – הן בכתב (בתחילת המכתב או בסופו) והן בדיבור בעל פה – שיזכה בימי הדין הבאים עלינו לטובה ל"כתיבה וחתימה טובה, לשנה טובה ומתוקה" (שבח מועדים עמ' 5 ע"פ ספר השיחות תשמ"ח עמ' 610). הברכה בכתב מוזכרת במטה אפרים, ובקצור שו"ע סי' קכ"ח סע' ב'.

(מכתב ברכה זה של הרבי הרי"צ מתפרסם כאן בפרסום ראשון)

אך ע' בדבר מלכות לפרשת ראה סי' ד' (תורת מנחם התוועדיות תנש"א ח"ד עמ' 178-9): "ועוד ועיקר: גם (סיומו של) חודש מנחם-אב (שבו מברכים חודש אלול, ובו חל יום א' דר"ח אלול) שייך כבר לחודש (אלול ו)תשרי (התחלת חדשי החורף), כידוע מנהג ישראל שמחמשה עשר באב ואילך מברכים איש את רעהו בברכת כתיבה וחתימה (וגמר חתימה) טובה ...". ובהערה 33 שם: ולהעיר ש"חמשה עשר באב" עולה מכון כמנין "כתיבה וחתימה טובה" (דרכי חיים ושלוש סתרפ"ד).

2. תקנת הבעל שם טוב בהוספת פרקי תהלים:

בהיום יום ל-א' אלול, איתא: כשהיה ה"צמח צדק" בן תשע שנים אמר לו רבינו הזקן: קבלתי ממורי (הרב המגיד) שקיבל ממורי (הבעש"ט) בשם מורי הידוע [=אחיה השילוני], אשר מיום שני דר"ח אלול עד יום הכפורים, יאמרו בכל יום ויום במשך היום שלשה פרקי תהלים, וביום"כ שלשים וששה פרקים: ט' קודם כל נדרי, ט' קודם השינה, ט' אחר מוסף, ט' אחר נעילה. ומי שלא התחיל ביום ב דר"ח יתחיל באותו יום שהוא עומד בו, ואת אשר החסיר ישלים.

3. הוספה בלימוד עניני עבודת ה' שבספרי החסידות, והוספה בעבודת התפלה:

בהתקשרות (א'צט עמ' 15): " בישיבות תומכי-תמימים מוסיפים בחודש זה (התלמידים, והראשי-ישיבה וההנהלה לא-כל-שכן) זמן ללימוד חסידות, ובפרט מאמרי 'עבודה', ומאמרים השייכים לאלול, כגון: אגרת התשובה בתניא, דרך החיים שער התשובה ושער התפילה, לקוטי תורה (שכבר מפרשת דברים ואילך מדובר שם אודות התשובה), עטרת ראש, וכן עוסקים בתפילה במתינות ובחשבון-נפש".

4. בדיקת תפילין ומזוזות:

אנשי מעשה נוהגים לבדוק בחודש זה תפילין ומזוזות שלהם, וכל אשר ימצאו בדק בשאר מצוות, יתקנו (שבח המועדים ע"פ מטה אפרים וקצור שו"ע).

5. ח"י באלול:

בהיום יום ל-ח"י באלול: " יום הולדת את הבעש"ט בשנת תנ"ח. יום שנתגלה אליו מורו ורבו הקדוש [=אחיה השילוני] - תפ"ד. יום שנתגלה הבעש"ט - תצ"ד. יום הולדת את רבינו הזקן - תק"ה".

בלקוטי שיחות חכ"ד עמ' 518: " מעת אשר נתפרסם אשר יום השמונה עשר בחודש אלול הוא יום ההולדת של הבעש"ט ושל רבנו הזקן - נהגו, בכמה מקומות ובפרט בבתי כנסיות חב"ד, לעשות אותו יום-התועדות בסיפור מעשי צדיקים, חיזוק בדרכי החסידים בכלל ואהבת ישראל בפרט וקבלת החלטות בקביעות עתים ללימוד התורה - הנגלה והנסתר ...".

6. הימים שמח"י באלול עד כ"ט בו:

י"ב ימים האחרונים של חודש אלול הם כנגד י"ב חדשי השנה העוברת, יום לחודש יום לחודש, ובכל יום יש לעשות חשבון הנפש – בח"י באלול עושים חשבון הנפש ותיקון על חודש תשרי, בי"ט אלול על חודש מרחשון וכן הלאה עד כ"ט באלול, שאז החשבון על חודש אלול (שבח מועדים עמ' 6 – ע"פ ספר השיחות תש"ג עמ' 177 ועמ' 179, לרבי הרי"צ).